

FALUDI SZILÁRD

Magyar Pedagógiai Társaság
Budapest

Magyar pedagógusok

Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum sajátos Magyar Pantheonnal ajándékoz meg bennünket. A „Magyar Pedagógusok” című sorozatról, a kis sárga füzetekről van szó, amelyben kiváló pedagógusok sorakoznak fel. A legutóbb megjelent Felméri Lajossal 18 ilyen füzet van birtokunkban *Arany Jánosról, Kisparti Jánosról, Mikola Sándorról, Stoltmár Lászlóról, Lubrich Ágostról, Prohászka Lajosról, Weszely Ödönről, Székely Endrénérről, Sik Sándorról, Tettamanti Béláról, Lukács Sándorról, Schneller Istvánról, Kiss Árpádról, Faragó Lászlóról, Jausz Béláról, Oldal Annáról, Karácsony Sándorról és Felméri Lajosról.* (A szerzők: Simon Gyula, Zibolen Endre, Gáspár László, Szarka József, Németh András, Hunyadi Zoltán, Oláh János, Pukánszky Béla, Gácsér József, Franyó István, Kovács László, Horváth Márton, Tökéczki László, Mezei Károly, Mészáros István, Kontra György és Ágoston György). Közös vonásuk, hogy éltek, hatottak, égtek, – világító fákllyaként – a munka, a hivatás lázában. Kitüntetést ritkán kaptak. Nehezen emelkedtek fel, és könnyen „megbuktak”.

Stoltmár László életútja is göröngyös volt. Az „élő világ” (a cönológiai szemlélet) apostola volt, aki a morfológiát, az alak- és rendszertant a tanulnivalók elejéről a végére helyezte, az erdő, a mező, a folyók, a tavak, a hegyek „élő világának” induktív anyaga után. Ugyancsak *Stoltmár László* volt hazánkban (az amerikai tesztológia jó ismeretében) a tantárgyterveztek egyik meghonosítója, amit azután más tantárgyak gondozói is adaptáltak. Munkafüzetet is az elsők között szerkesztett. Legnagyobb alkotásai az életképes élő világ tankönyvei, számos ábrával, példamutató szakmai önmegtartóztatással (66 órára 38 órányi új anyagot tervezett – vajh, ha ma is megszívlelnék az ebben rejlő „praktikus” bölcsességet), s olyan ízes, szemléletes, szépírói magyar nyelvezettel, amelyet néhai *Lőrincze Lajos* is elismert. Hatásának legfőbb titka az volt, hogy a gyermekek között – és nekik élt.

Oldal Anna jóval több figyelmet érdemelne, már csak a *Lutterrel* végigvitt írásreform miatt is. Az ország első „kiváló tanítója” lett, annak ellenére, hogy a minisztérium tetszését s bizalmát nem sikerült kivívnia. Vallásos ABC-t és könyvet is írt.

Tettamanti Béla („Tetta bácsi”) megcsinálta az első magyar marxista igényű neveléstant. Háza és szíve állandóan nyitva állt tanítványai előtt. Jó kedélyű, derűs, humort kedvelő humanista ember volt, amellyel, hogy áldatlan vitákba keveredett a konzervatív *Prohászka Lajossal*, másfelől az „új nevelést” hirdető *Faragó Lászlóval és Kiss Árpáddal*.

Prohászka Lajos kultúrfilozófiai, pedagógiai rendszere keresztény-humanista, idealista, konzervatív, aki a nevelésben a tárgyi oldalt, az egyénefeletti kultúrát hangsúlyozza. Ez utóbbi klasszikus javain kell a növendéket úgy kiművelni, hogy e művelés ne csak átadás – tradálás – legyen, hanem arra is képesítsen, hogy a klasszikán kiművelt alanyok vissza is hassanak – alkotó módon – arra a kultúrára, amelyből vétettek, de amely a nemzedékek egymásra épülő munkálkodása következtében állandó átalakulásban van. Neveléstudományi teljesítményét annál is inkább ki kell emelnünk, mivel monográfusa (*Tökéczki László*) inkább „csak” a korban való történeti és politológiai elhelyezésén fáradozik, kevésbé méltatva 1937-es veretes didaktikáját és ma is tanulságos 1948-as tanterveméleti jegyzetét.

Sik Sándor az író, az esztéta, az irodalomtudós, a költő, a cserkész és pap mélyen vallásos. Életre szóló barátság fűzi *Radnóti Miklóshoz, Kodály Zoltánhoz*. *Sik Sándor* adott elő először

egyetemi szinten modern – kortárs – magyar irodalmat, *József Attilát, Adyt, Babitsot, Móricz Zsigmondot, Szabó Dezsőt, Németh Lászlót, Márai Sándort, Tersánszky Józsi Jenőt, Veres Pétert.* Szegedi irodalom tanszéke az országban a legnyitottabb, Makarenkót is kedvezően méltatja. Megalapítója és egyik vezéralakja a hazai cserkészpedagógiának. Híressé vált *Vezetők Könyvét* cserkészvezetőknek írja. Munkái (Pázmány, Zrínyi stb.) közül kiemelkedik 3-kötetes esztétikája, amely akkor is az 1948-as első Kossuth-díjasok közé emeli, amikor szerzőjének „árfolyama” vésszen zuhanni kezd.

Székely Endréné az ominózus balatonfüredi országos pedagógiai konferencia egyik kezdeményezője (ahol is a legjobb erők új orientációt és bizonyos értelmű „jóvátételt” akartak érvényesíteni). Harcba száll a tanügyi hatóságokkal az elhanyagolt ipari tanulóképzés korszerűsítéséért és ezzel összefüggésben egy kísérleti iskola-variensért. Végül súlyosbodó tüdőbajjal a filozófiai intézet munkatársa. Ebben a minőségében még vitázik a *Makarenkó-kérdésről Hegedűs Andrással*, aki szerint a nevelés hatalmát hirdető makarenkói pedagógia hamis képzet, veszélyes illúzió, amely akadályozza az ésszerű társadalmi cselekvést.

Szokolszky István az örök töprengő, a nehezen szülő, akinek írásait a gyakorló pedagógusok „ronggyá olvassák”. Korszakjelző elemzését adta a pedagógia cél- és eszközrendszer dialektikájának, miközben sürgette és művelte az empirikus kutatásokat, az óramegfigyeléseket („teljes jegyzőkönyvek”), a kísérleteket és a méréseket. Tanulmánykötete a tanulói aktivitásról termékeny csapatmunka eredménye. Ma is figyelemre méltó *Székely Endrénével* műszaki hallgatónak szánt didaktikája, sokan tanultak belőle.

Mikola Sándor, a fasori evangélikus gimnázium fizikatanára „A fizikai alapfogalmak kialakulásának” (1911), „A fizika gondolatvilágának” (1933), „A fizikai megismerés alapjainak” (1941) fáradhatatlan szerzője a nemzetközi gyakorlatban is egyedülálló módon akadémiai levelező – majd rendes – tagság mellett is megmarad gimnáziumi tanárnak. Olyan tanítványokat nevelt, mint *Neumann János és Wigner Jenő*. 31 évi tanárság után 1928-tól 1935-ig a fasori gimnázium igazgatója. Mindenkor élénken figyeli a nyugati reformpedagógiai mozgalmakat. Szerinte úgy kell a tanulót vezetni, hogy a tények hatása alatt az absztrakciók benne önmaguktól kifejlődjenek. Vallotta, hogy a jövő középiskolája nem tanító, hanem dolgozó iskola lesz. A reform lényege ugyanis a tanulói önállóságra építő munkaoktatás. *A fizikai tanulói gyakorlatok* (amikor is nem egyszerűen a tanár demonstrál a katedrán) hazai úttörője (1907). Mindemellert világhírű kísérleti fizikus – nem pusztán a „Mikola-cső” és egyéb maga szerkesztette kísérleti eszközei miatt –, hanem, mert a japán *M. Eugh*i mellett (1919-1920) neki sikerült elektrolitot előállítania (1924-ben számolt be róla – nem tudva *Eugh*i eredményeiről). Az oktatásban a szaktudományok lehető genetikus feldolgozásának a híve, amivel magára vonta *Németh László* figyelmét is. Szerette a szabad természetet – és az antik kultúrát.

Lubrich Ágost naponta 3-4 órát alszik, már hajnaltól az íróasztalánál ül, s egész nap – gyakran éjfélig – dolgozik. A lázas tevékenység eredményeként megszületik a négykötetes: *Neveléstudomány* (1868), amelynek megjelenése után az addig ismeretlen vidéki gimnáziumi tanár neve országszerte ismertté válik. Első helyen jelölik a pesti neveléstudományi tanszékre (1870). Az MTA rendes tagja, az Országos Közoktatási Tanács jegyzője lesz, de pályáját megtöri az ádáz rivalizálás a liberális Kármán Mórral és híveivel (Kármán kezében van „A magyar tanügy” folyóirat is). Valóságos – több éven át tartó – sajtókampány indul ellene, amely szerint a hívő katolikus pedagógus az „egyiptomi sötétséget” terjeszti. Érthető, hogy 1872-től egyre inkább visszavonul, s előbb megírja az első nagyobb összefoglaló magyar neveléstörténetet. Pedagógiájának alapvonása a vallásosság.

Wesely Ödön nem egyszerűen eklektikus (amint az róla elterjesztették), hanem szintézis-kereső: megkísérli egységes rendszerbe foglalni a korszerűsített herbaritizmus alapjait, a kultúrfilozófiai pedagógiát, a szociálpedagógiát, az értékelméletet, a munkaoktatást és a gyermektanul-

mányt. Ezt a törekvését tükrözik főbb munkái: A modern pedagógia útjain (1909); a Bevezetés a neveléstudományba (1923) és A korszerű nevelés alapelvei (1935). Az oly szépen fejlődő gyermektanulmányi mozgalom – Nagy László után – neki köszönheti a legtöbbet. 1903-ban, az I. magyar gyermektanulmányi kongresszuson „A gyermektanulmány és a pedagógia” címen megtartott előadásában a gyermektanulmányt a pedagógia alapvetésének mondja, művelésére állandó munkaközösséget tart szükségesnek, s követeli, hogy az egyetem – a tanárképzés – fogadja be falai közé a gyermektanulmányt.

Kiss Árpád és Faragó László „Az új nevelés kérdései” című munkájukkal frontot törnek – és a nyakukat, de nem vesztik el emberi tartásukat”. A magyar pedológia pere roppantja derékba életművüket. A gyermektanulmány, a gyermekközpontú pedagógia hazai úttörői, a később (a dogmatizmus éveiben) annyi botránkozást okozó pszichológiai és szociológiai komplex látásmód reprezentánsai.

Kiss Árpád humanista tudós (aki egy időben „hivatalból” megkapta a pejoratív kicsengésű „polgári” jelzőt) részint művelődésfilozófiai és iskolatörténeti munkásságával, részint – később – egzaktásra törekvésével és minden új iránti fogékonyságával, különösen pedig országosan szervezett tudásszintméréseivel tűnt ki, ez utóbbi ténykedésével bekapcsolta hazánkat a nemzetközi oktatásügyi kutatás vérkeringésébe (IEA) akkor, amikor az Európához való felzárkózás jelszó még nemigen hangzott el, és nem minden körben tartott kívánatosnak.

Faragó László 4-5 tudományban és nyelvben otthonos: a matematikán, a fizikán, az irodalmon, a történelmen, a pszichológián, a szociológián át a filozófiáig. 1956 után egy hosszabb „lappangási időben” a Pedagógiai Tudományos Intézet csendes dokumentátora, aki a külföldi oktatásügy és pedagógia haladásának termékeit „napra készen” szállította a döntést hozók háttérintézetének, a Tudományos Pedagógiai Intézetnek. Korábban a pesti pedagógiai főiskola igazgatója, illetve *Kiss Árpáddal* az Országos Neveléstudományi Intézet vezető munkatársa. Közös könyvük, a már említett új nevelés kérdései 1949 után hosszú ideig a „burzsoa áltudomány” iskolapéldájaként tartatott számon. Zárkózott, sebzett emberként élt és halt meg. Tudását, munkabírását Szarka József egyedülállóan minősítette. Nem ok nélkül.

Karácsony Sándor sajátos szín volt a háború előtti, alatti és utáni magyar pedagógiai – és azon túli – közéletben. Protestáns, hívő „magyar egzisztencialista”, aki ugyanolyan tárgyilagos-sággal tanulmányozta Marxot, mint a „mély-lélektant”, Freudot, Jungot, Adlert. 1942-ben neveztek ki debreceni pedagógia professzornak. Óráin a legnagyobb terem is zsúfolásig megtelt. Szuggesztív előadó volt, mindenre nyitott, háborús sebesülése ellenére is mindig friss, jó kontaktusban az ifjúsággal. S minden haladó tényezővel. Társas lélektana felett folyt a szakmai vita. Mivel német-ellenes volt és fraternizált szomszédainkkal – járta a Felvidéket, Erdélyt; hirdette a szomszéd népekkel való megbékélést. Felfogása éppúgy szembenállt a két világháború közötti kor-szellemmel, mint a második világháború után egyeduralomra jutó ideológiával.

Legutóbb *Felméri Lajosról*, a kolozsvári egyetem első pedagógia-professzoráról jelent meg „kis sárga füzet” (1840-1894) „A neveléstudomány kézikönyvének” és évenként 8-10 publikációnak a szerzője. Neveléstörténetírásunk – miként pedagógiai lexikonjaink – elég mostohán bánnak vele. Alig ismerjük. Nem szerette *Herbartot*, *Zillert*, a porosz drillpedagógiát; ezzel szemben köztársaságpárti, liberális demokrata, aki fő művében említést sem tesz az osztrák-magyar monarchiáról s az uralkodóról, de lelkesedik a francia forradalomért, különösen pedig az angol parlamentarizmusért. A pedagógiában alapvetőnek tartja a gyermek megfigyelését, fejlődésének naplószerű jegyzését, a „kezdődő személyiség” tiszteletét, egyszerűen: a gyermektanulmány hazai előfutára.

Fény és árnyék játékát láthattuk. Mindez csak egy kis kóstoló, abból a gazdag termésből, amit az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum „Magyar pedagógusok” sorozata szorgalmaz és „forgalmaz”. Megmutatkozik két fő vonulat: a merev, rigorózus, autokratikus herbartizmus, a „gyermektelen” pedagógia és vele szemben a gyermekközpontú orientáció. Önkényes – arányai-ban véletlen (és bizonyára nem véletlen) tallózás olyan hagyományokban, amelyekről nem – vagy nem eleget – tudunk, de amelyek a mához és holnapunkhoz vezető utat egyengették.